

Nieuwsbrief

Havenlaan 88 bus 73 - 1000 Brussel

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

NIEUWSBRIEF@INBO.BE / WWW.INBO.BE

Juli 2017

Eerste update Unielijst invasieve exoten goedgekeurd (NB 07-17)

Op 19 juni 2017 keurde het Europees Comité een eerste update goed van de Unielijst invasieve exoten. De verwachting is dat de Europese Commissie dit advies overneemt en het besluit tot de uitbreiding van de Unielijst in juli 2017 publiceert. Sinds 1 januari 2015 is de nieuwe [EU-verordening \(EU 1143/2014\)](#) van kracht rond de preventie en beheersing van de introductie en verspreiding van invasieve uitheemse soorten. Centraal staat een lijst van voor de Unie zorgwekkende invasieve exoten: invasieve uitheemse soorten waarvan de negatieve effecten zodanig zijn dat gezamenlijk optreden door de lidstaten vereist is. België en Vlaanderen zijn verplicht voor deze soorten actieplannen rond introductiewegen op te maken, surveillance te organiseren en beheerprogramma's uit te voeren.

Op de eerste lijst van 37 soorten prijkten al soorten als wasbeer, grijze en Pallas eekhoorn, exotische rivierkreeften, invasieve waterplanten, Aziatische hoornaar en roodwangschildpad.

De lijst is nu gegroeid tot 49 soorten en is een opsteker voor Vlaamse natuur- en waterbeheerders die al langer investeren in exotenbeheer. Sommige soorten die al lang bestreden worden, zijn nu immers toegevoegd aan de lijst. Zo worden reuzenberenklauw en reuzenbalsemien in Vlaanderen al volop bestreden in natuurgebieden, op dijken en langs waterlopen. De bestrijding van muskusrat is het langstlopende beheerprogramma in Vlaanderen. De nijlgans wordt de laatste jaren ook intensiever bestreden via afschot en afvangst. Smalle waterpest is een algemene waterplant in Vlaanderen, maar van ongelijkbladig vederkruid zijn maar enkele locaties bekend. Wasbeerhonden zijn al gevestigd in Nederland, maar worden bij ons af en toe waargenomen als verkeersslachtoffer.

Ook enkele bij ons minder bekende exoten staan op de lijst, zoals de gewone gunnera, die erg invasief is in Ierland, het fraai lampenpoetsersgras, het Japans steltgras en de zijdeplant. Het zijn alle soorten om naar uit te kijken en te rapporteren via de [Waarnemingen website](#).

Ondertussen zijn ook al [risicoanalyses](#) in voorbereiding voor een tweede aanvulling op de Unielijst, onder andere voor Amerikaanse nerts, zonnebaars, dwergmeerval, watersla en grote vlotvaren.

[Tim Adriaens](#)

Schadelijke stoffen in Vlaamse baars en paling (NB 07-17)

In opdracht van de Vlaamse Milieumaatschappij en in het kader van de opvolging van de Milieukwaliteitsnormen (MKN) en de Kaderrichtlijn Water (KRW) monitoren de Universiteit Antwerpen en het INBO op 11 meetplaatsen de aanwezigheid van een aantal schadelijke stoffen(*) in het spierweefsel van baars en paling. Het meten van de gehalten van deze stoffen in het oppervlaktewater zelf is namelijk zeer moeilijk omdat ze niet of nauwelijks oplossen in water. Daarom voorziet de KRW voor deze stoffen (ook) normen voor hun gehalte in weefsel van in het water levende organismen.

Voor zowel kwik als PBDE's (vlamvertragende stoffen verwerkt in allerlei bouwmaterialen en elektronica) werd de MKN-norm op alle meetpunten overschreden, voor zowel baars als paling. Ook voor PFOS was dit het geval, met uitzondering van palingen uit de Dijle en baars uit de Dender.

Over het algemeen vonden we meer schadelijke stoffen in het spierweefsel van de palingen dan in dat van de baars, maar na correctie voor vetgehalte was dit verschil in de meeste gevallen minder groot of zelfs omgekeerd.

Algemeen geven de resultaten van dit onderzoek en van literatuurstudie een sterke indicatie dat de Europese milieukwaliteitsnormen voor zowel kwik als PBDE worden overschreden in alle Vlaamse en Europese waterlopen.

[Claude Belpaire](#)

(*) hexachloorbenzeen (HCBz), hexachloorbutadieen (HCBd), kwik (Hg), polygebromineerde difenylethers (PBDE), hexabromo-cyclododecaan (HBCD), fluorantheen, benzo(a)pyreen, perfluorooctaan-sulfonaat (PFOS) en zijn verbindingen, dicofol, heptachloor en heptachloorepoxide en dioxinen en dioxineachtige verbindingen.

Meer lezen? [Teunen L., Belpaire C., Dardenne F., Blust R. en Bervoets L. 2017. Veldstudie naar de monitoring van biota in het kader van de rapportage van de chemische toestand voor de Kaderrichtlijn Water 2015-2016. Universiteit Antwerpen \(UA\) in samenwerking met het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek \(INBO\), in opdracht van de Vlaamse Milieumaatschappij \(VMM\). Antwerpen, België.](#)

Bossymposium 2017 (NB 07-17)

Samen met het Agentschap voor Natuur en Bos, het Bosforum, Universiteit Antwerpen, Universiteit Gent en KU Leuven organiseerde het INBO het Bossymposium. Bedoeling was om samen met alle betrokken partners na te denken over de toekomst van het bosonderzoek in Vlaanderen.

Aan dit symposium ging een intensieve voorbereiding vooraf. Samen met de universiteiten bracht het INBO de bestaande onderzoeksprogramma's in kaart. Daarna organiseerde het INBO drie workshops waar beleid, middenveld en wetenschap samen nadachten over uitdagingen en onderzoeksprioriteiten voor het bos in Vlaanderen. Daarbij werd de indeling van IUFRO (International Union of Forest Research Organizations) als kapstok gebruikt:

- bossen en biodiversiteit
- bossen en klimaatverandering
- bossen, bodem & water
- bossen voor mensen
- bosproducten

Het symposium vond plaats op vrijdag 12 mei. De opkomst was hoog, met 150 deelnemers uit verschillende sectoren: (lokale) beleidsmakers, onderzoekers, eigenaars en beheerders, boomkwekers, bosgroepen, natuurverenigingen, studenten... In de voormiddag werd er per IUFRO-thema een overzicht gegeven van bestaand onderzoek en prioriteiten voor de toekomst. In de namiddag konden de deelnemers in een interactieve oefening zelf aangeven welke onderzoeksprioriteiten zij zagen.

In het najaar zal het INBO opnieuw een workshop organiseren om de gezamenlijke prioritering te finaliseren.

[Sandra Van Waeyenberge](#) en [Gerald Louette](#)

Aantal broedvogels in Zeebrugge blijft dalen (NB 07-17)

Ook in 2016 telde het INBO het aantal broedvogels in de [Speciale Beschermingszone](#) Zeebrugge-Heist. De resultaten bevestigen de daling die zich al enkele jaren voordoet.

Op het Sternenschiereiland broedden in 2016 slechts 4 paar zilvermeeuwen, 7 paar kleine mantelmeeuwen, 6 paar bontbekplevieren en 9 paar scholeksters. Er kwamen geen sternes of kokmeeuwen meer tot broeden. Sinds 1999 werden de instandhoudingsdoelen hier nooit gehaald. Van de vooropgestelde 22 ha kwaliteitsvol en geschikt broedhabitat is in die periode 14 ha gerealiseerd. Predatie door grondpredatoren zoals de vos, blijft het grootste probleem. De nieuwe kolonies sternes die onder andere in het Zwin en de Spuikom van Oostende ontstonden kunnen de achteruitgang niet compenseren.

In het westelijk deel van de voorhaven van Zeebrugge broedden ongeveer dezelfde aantallen als in 2015. De daken van de bedrijven daar zijn vosvrije broedeilanden geworden. Er broedden kleine aantallen scholeksters, stormmeeuwen, zilvermeeuwen en kleine mantelmeeuwen. De zeldzame kuifleeuweriken, tapuiten en geelpootmeeuwen die er in het verleden waren, zijn verdwenen.

Uit observaties van kleurringen blijkt dat de meeuwen uit Zeebrugge zich verplaatst hebben naar bestaande en nieuwe kolonies elders aan de Belgische kust, in het noorden van Frankrijk, het zuidoosten van het Verenigd Koninkrijk en het zuiden van Nederland.

[Eric Stienen](#)

Meer lezen? [Stienen E, Courtens W, Van de walle M, Vanermen N & Verstraete H. Monitoring van kustbroedvogels in de SBZ-V 'Kustbroedvogels te Zeebrugge-Heist' en de westelijke voorhaven van Zeebrugge tijdens het broedseizoen 2016. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2017 \(21\). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.](#)

Vlaams-Nederlandse werkuitwisseling rosse stekelstaart (NB 07-17)

De rosse stekelstaart is een Noord-Amerikaanse duikeend van zoetwatermoerassen. De eerste overwinteraars in Vlaanderen werden in 1979 waargenomen. De aanwezigheid van rosse stekelstaarten en hybriden blijft een probleem voor het voortbestaan van de witkopeend, een bedreigde inheemse soort. Europese landen gingen daarom het engagement aan om de rosse stekelstaart uit te roeien. Recent werd ze ook opgenomen op de Unielijst van invasieve exoten van de Europese verordening (1143/2014). Daarmee mag ze niet langer als siervogel gekweekt of gehouden worden.

Sinds 2011 loopt in Vlaanderen een door het Agentschap voor Natuur en Bos gecoördineerd bestrijdingsprogramma. De bestrijding is specialistenwerk en gebeurt in samenwerking met een vrijwillige jager. De exotenmodule op waarnemingen.be wordt gebruikt om snel op de hoogte te zijn van nieuwe meldingen. Sinds de start van de gecoördineerde bestrijding werden in Vlaanderen 69 vogels geschoten en enkele verzwakte vogels weggevangen. Desondanks blijven naar schatting jaarlijks 15-20 vogels aanwezig op een tiental locaties. Deze zijn waarschijnlijk afkomstig van populaties in de buurlanden, met name Nederland en Frankrijk, waar grotere populaties bestaan in waterrijke gebieden.

Op 21 juni kwamen Vlaamse en Nederlandse overheden en organisaties betrokken bij het beheer van rosse stekelstaart samen voor overleg en kennisuitwisseling rond de aanpak van de bestrijding in beide landen. Na presentaties over de aanpak in Vlaanderen en Nederland volgden discussies over mogelijke verbeteringen en betere samenwerking. Daarna volgde een veldbezoek aan het Groot Rietveld (Kallo, Beveren) waar de Vlaamse schutter een demonstratie gaf. In de namiddag ging het terreinbezoek verder in het natuurgebied Markiezaatmeer (Bergen-Op-Zoom). Naar schatting komen in Nederland een 60-tal vogels (12-16 broedkoppels) voor. De provincies zijn er verantwoordelijk voor de bestrijding. In het natuurgebied Markiezaatmeer verwijderden ze acht rosse stekelstaarten.

[Tim Adriaens](#)

Indicatoren in de kijker (NB 07-17)

Oppervlakte speelzones in bossen en natuurreservaten

Speelzones zijn zones in bossen (privé en openbaar) en natuurreservaten (erkende en Vlaamse) waar zonder voorafgaande toestemming van het Agentschap voor Natuur en Bos en de eigenaar gespeeld kan worden. In 2016 zijn er in totaal 2.642 ha bos en natuurreservaat aangeduid als speelzone. Hiervan zijn 1.021 ha zomerspeelzones die uitsluitend tijdens de zomermaanden juli en augustus bespeelbaar zijn en zo een goede oplossing zijn voor de ca. 150.000 kinderen en jongeren die tijdens de zomermaanden op kamp trekken met de jeugdbeweging. Een groot deel van de zomerspeelzones ligt dan ook in de onmiddellijke buurt van de kampplaatsen.

De totale oppervlakte eind 2016 ligt nog onder de doelstelling van MINA-plan 4.

Oppervlakteaandeel toegankelijke bossen en natuurreservaten met toegankelijkheidsregeling

In 2016 steeg de oppervlakte toegankelijke bossen en natuurreservaten met toegankelijkheidsregeling tot 36.893 ha. Hiermee is 31% van de plandoelstelling (MINA-plan 4) gehaald. Volgens zowel het Bos- als het Natuurdecreet zijn alle bossen en natuurreservaten voor voetgangers toegankelijk op de wegen (= de principiële toegankelijkheid). Eigenaars van privébossen kunnen dit principe echter omkeren en hun bossen onvoorwaardelijk afsluiten. Anderzijds kunnen beheerders van bossen en natuurreservaten deze principiële toegankelijkheid ook uitbreiden via de toegankelijkheidsregeling. Met dit instrument kunnen andere gebruikers dan voetgangers, bijvoorbeeld ruiters, toegelaten worden of kunnen bepaalde zones als speel- of bivakzone worden aangeduid.

[Heidi Demolder](#)

Een grote sprong voorwaarts: nieuwe Rode Lijst sprinkhanen en krekels (NB 07-17)

Met zijn 17 jaar was de Rode Lijst van de sprinkhanen en krekels in Vlaanderen een van de oudste en nog niet herziene Vlaamse Rode Lijsten. Hoog tijd voor een update dus! Op basis van bijna 120.000 historische en recente verspreidingsgegevens (15% ervan afkomstig van de sprinkhanenwerkgroep Saltabel en 85% van het dataportaal www.waarnemingen.be van Natuurpunt) compileerden we een nieuwe Rode Lijst. Zes uitheemse soorten en vijf soorten die zich nog geen 10 jaar in Vlaanderen voortplanten, werden niet geëvalueerd. Voor het indelen van soorten in Rode-Lijstcategorieën hanteren we sinds 2011 de internationaal aanvaarde IUCN-criteria.

Van de 41 inheemse soorten sprinkhanen en krekels zijn er 6 regionaal uitgestorven (15%), 6 (15%) zijn in meerdere of mindere mate bedreigd (ernstig bedreigd, bedreigd of kwetsbaar), 2 soorten zijn bijna in gevaar en de overige 27 soorten zijn momenteel niet in gevaar. In vergelijking met de vorige Rode Lijst zijn er minder soorten bedreigd dan voorheen, maar aangezien de vorige Rode Lijst met een andere methode is opgemaakt, is een vergelijking tussen beide lijsten moeilijk. In vergelijking met de buurlanden zijn er in Vlaanderen relatief veel soorten verdwenen. Vlaanderen herbergt een gelijkaardig aandeel bedreigde soorten dan Nederland, maar het percentage bedreigde soorten is in Vlaanderen lager dan in Frankrijk, Noordrijn-Westfalen en Europa als geheel.

Met behulp van deze nieuwe Rode Lijst duiden we zogenaamde hot spots aan voor sprinkhanen en krekels in Vlaanderen. Dat zijn gebieden met een groot aantal bedreigde soorten. Verder geven we aanbevelingen voor het gebruik van sprinkhanen en krekels in het natuurbeleid, -behoud en -beheer.

[Dirk Maes](#), Tim Adriaens, Kris Decler, Bert Foquet, Ruben Foquet, Jorg Lambrechts, Koen Lock en Frederic Piesschaert

Meer lezen? [Maes D, Adriaens T, Decler K, Foquet B, Foquet R, Lambrechts J, Lock K & Piesschaert F \(2017\). IUCN Rode Lijst van de sprinkhanen en krekels in Vlaanderen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2017 \(29\). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.](#)

Advies in de kijker: Advies over het beheer van graslanden en bermen van provinciaal domein Het Leen (Eeklo) (NB 07-17)

Het beheer in het provinciaal domein Het Leen houdt sinds lang rekening met recreatie en natuurdoelen. Het grootste deel van het terrein is bebost, maar verspreid in het gebied komen ook graslandpercelen en grazige bermen voor met een (potentieel) hoge natuurwaarde. In het huidige beheer worden een aantal graslanden als gazon onderhouden om te picknicken en te kamperen. De (potentieel) waardevolle graslanden worden beheerd in functie van natuurdoelen, zowel op botanisch als faunistisch vlak.

In dit advies herbekijken we het beheer en stellen een gerichte aanpak voor om de botanische en faunistische doelstellingen te combineren.

[>> Lees het integrale advies](#)

[Lieve Vriens](#)

Migratie- en paaiactiviteiten van de fint in de Zeeschelde (NB 07-17)

Na een lange periode van afwezigheid zien we sinds 2007 weer volwassen finten in de Zeeschelde. In 2009 wees de vangst van een juveniel exemplaar op voortplanting. Dat werd in 2014 bevestigd door het horen en zien van paaigedrag in het ruime gebied tussen de monding van de Rupel en Baasrode.

In de lente verlaat de volwassen fint (of meivis) de voedselgronden in de Noordzee om te paaien in het zoete gedeelte van de rivieren. Omdat het een Europees beschermd soort is, is het van belang om het migratiepatroon en paaigedrag te bestuderen. Deze kennis moet helpen om doeltreffende beschermingsmaatregelen op te stellen om het voortplantingssucces van de fint te verhogen.

We volgen de vismigratie onder andere via telemetrie, waarbij normaal gezien een zender in de vis ingeplant wordt en een stationair ontvangstation het signaal opvangt. Omdat fint een heel gevoelige soort is, brengen we de zender uitwendig aan - een door INBO verfijnde methode. Dit gebeurde een eerste keer in 2015. Het plaatsen van de zender duurt minder dan drie minuten om de dieren zo weinig mogelijk stress te bezorgen. Doordat de zender tegen het lichaam van de vis is geplaatst, ondervindt de fint vermoedelijk weinig hinder bij het zwemmen.

Acht volwassen finten kregen een zender om:

- Eén fint werd nooit gedetecteerd.
- Twee andere exemplaren bleven gedurende de hele studie (de batterij van de zender gaat tot 150 dagen mee) ter hoogte van een ontvangstation.
- Van vijf individuen verzamelden we mooie gedragsgegevens: ze werden tussen 22 april en 28 juni 2015 op 39 ontvangstations gedetecteerd. De meest stroomopwaartse detectie van een fint was 110 km van de monding van de Schelde. De meest tot de verbeelding sprekende observaties waren deze van twee individuen die tijdens het paaiseizoen de Schelde verlieten, tot Nieuwpoort en Koksijde zwommen om daarna terug te keren naar het zoete gedeelte van de Schelde.

[Jan Breine](#), [Ine Pauwels](#), Pieterjan Verhelst

INBO–inbreng bij het overleg binnen de faunabeheerzones (NB 07-17)

Begin 2017 startte het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), met ondersteuning van experts van Levuur, een participatieproces op in de 10 wettelijk vastgelegde faunabeheerzones. Het doel was om voor elke zone samen met lokale belanghebbenden doelstellingen en bijbehorende maatregelen voor het everzwijnenbeheer vast te leggen.

Op voorstel van het ANB nam ook het INBO deel aan het participatieproces. We waren aanwezig op 16 van de 18 overlegmomenten tot nu toe. Het INBO beantwoordde vragen over de ecologie van het everzwijn en presenteerde wetenschappelijke inzichten over het beheer van de soort. Op die manier beschikten alle deelnemers over dezelfde basisinformatie.

Zowel de wetenschappelijk kennis over het formuleren van beheerdoelstellingen en -maatregelen als onze kennis van en ervaring met verschillende beheermaatregelen bleken vaak nuttig. Veel van de in voorbije jaren opgebouwde INBO-kennis kon zo direct gevaloriseerd worden en een meerwaarde leveren bij het tot stand komen van het everzwijnenbeheer in de praktijk. Deelnemen aan dit overlegproces hielp zo om de 'kloof' tussen de wetenschap en de praktijk te verkleinen.

[Jim Casaer](#)